

Nationaløkonomisk Forening.

Møde d. 2. Novbr.

Vort Landbrugs Udvikling i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede.

Prof. V. Falbe-Hansen: Den Periode, hvis Udvikling af Landbruget han agtede at fremstille i sine Hovedtræk, laa vel temmelig langt tilbage, men den havde dog adskillig Interesse for os, thi det var i den, at de vigtigste af de nuværende Landboinstitutioner blev grundlagte, det var paa den Tid, den nyere Udvikling af vort Landbrug begyndte og dennes hele Retning blev angivet.

I Midten af forrige Aarhundrede stod vort Landbrug paa et meget lavt Trin, i lange Tider havde det været stagnerende, maaske endog i Tilbagegang. Store Strækninger, og det tildels netop af den frugtbareste Jord, laa udyrket hen som Overdrev, bedækket med Krat eller Sten, eller som Lavninger, der paa Grund af Mangel paa naturlig Vandafledning kun gav ringe Græs-Udbytte. Disse vide Strækninger i Forbindelse med de store hegnsløse Marker og de tæt sammenbyggede Landsbyer gav Landet et andet Udseende end nu. Den sædvanlige Drift var det gamle middelalderlige Trevangsbrug (Vintersæd — Vaarsæd — Brak) uden Græsmarker, undertiden modificeret til en Firemarksdrift, som paa Lolland, eller til en Tomarks- eller Enmarks-

Drift. Den overfladiske Dyrkning, de slette Redskaber, Mangel paa Gjødning m. m. bevirkede, at Udbyttet blev ringe. Fire Fold regnedes for et ret godt Udbytte selv paa gode Jorder, og den samlede Kornproduktion kunde paa den Tid neppe ansættes højere end til 4 à 5 Mill. Td. Korn om Aaret, medens vi nu producere ca. 20 Mill. Td. Korn om Aaret. — Kvægavlen var forholdsvis ret betydelig og havde tidligere spillet en endnu større Rolle, en naturlig Følge af de slette Kommunikationsmidler — Kvæget transporterede jo sig selv — de store Græsstrækninger paa Overdrevene og den knappe Arbejdskraft.

Ved den her omhandlede Tid indtraadte der imidlertid et Omslag. Kjødproduktionen, der før havde været den overvejende, tog stærkt af, og Mejeriet begyndte at komme op. Som Helhed set gik Kreaturavlen vistnok tilbage i Sammenligning med Korndriften. Det var især Hornkvæget, som formindskedes. Grunden hertil var den store Kvægpest, som alene fra 1745 til 1751 dræbte 2 Mill. Stk. Kvæg og med Mellemløb vedblev at hærge Besætningerne indtil 1781, endvidere de forandrede Handelsforhold og senere den nye Retning, Landbrugsforholdene tog ved Indførelsen af Kobbelfruget og Overdrevenes Opdyrkning. Antallet af Hornkvæg var noget efter Aarhundredets Midte 4 à 500,000 Stk. (excl Kalve), Antallet af Heste rimeligvis omtrent det Samme, Antallet af Faar 8 à 900,000 Stk. Nu er Antallet af Hornkvæg over 1 Mill. Stk., Antallet af Faar 1½ Mill. Stk., derimod er Antallet af Heste nu lidt mindre end den Gang.

Grunden til, at Landbruget den Gang stod paa et saa lavt Standpunkt, var de skadelige eller ikke længere tidsvarende Landboinstitutioner (Stavnsbaandet, Hoveriet, Naturaltienden, Jordfælleskabet m. m.), den merkantilistiske Lovgivning, der søgte at ophjælpe Industri og Handel paa Landbrugets Bekostning, men fremfor Alt de lave og tildels synkende Priser paa Landbrugets Frembringelser. Priserne vare i den første Halvdel af det 18de Aarhundrede endog lavere end i de foregaaende 80 Aar.

Lidt efter Midten af forrige Aarhundrede begynder der at komme Røre og Fremgang i det tidligere saa stillestaaende Landbrug. Man begyndte at opdyrke Overdrevene, Kobbelfruget afløser hist og her Trevangsbruget, og i Forbindelse dermed kommer Kløverdyrkingen frem. Det er især Kornavlén, som tiltager, og fra en aarlig Produktion af 4 à 5 Mill. Tdr. Korn ved Tiden omkring 1750 voxer den til ca. 8 Mill. Tdr. ved Aar 1800. Før den Tid havde Landejendommene kun haft en ringe Værdi. Det var mest Kulturen, Bygningerne og Besætningerne, der gav en Ejendom Værdi, en egenlig Jordrente fandtes vistnok kun sjældnere. Men i den sidste Halvdél af Aarhundredet forandrede dette sig, Landejendommene steg stærkt i Pris, Spekulationen kastede sig over dem, de omsattes hyppigt og til høje Priser. Taleren nævnede en Række Exempler, saaledes: Edelgave (Kjøbenhavns Amt), der i 1759 solgtes 22,800 Rd. C., i 1786 for 60,000 Rd. C.; Kathrinebjerg (Kjøbenhavns Amt) solgt i 1749 for 40,000 Rd. C., i 1789 for 100,000 Rd. C.; Tybjerggaard (Tybjerg Herred) solgt 1763 for 50,000 Rd. C., i 1791 for 72,000 Rd. C.; Nordruplund (Antvorskov Birk) solgt 1774 for 24,000 Rd. C., i 1805 for 131,000 Rd. C.; Valdbygaard (Antvorskov Birk) solgt 1775 for 100,000 Rd. C., i 1805 for 340,000 Rd. C.; Basnæs (Flakkebjerg Herred) solgt 1778 for 78,000 Rd. C., i 1806 for 275,000 Rd. C.; Espegaard (Flakkebjerg Herred) solgt 1775 for 18,450 Rd. C., i 1806 for 110,000 Rd. C.; Gislinggaard (Tudse Herred) solgt 1771 for 18,700 Rd. C., i 1806 for 120,000 Rd. C.

Man har i Almindelighed antaget, at de store Landbo-reformer i Slutningen af forrige Aarhundrede var den væsentligste Aarsag til denne Fremgang. Det er dog efter Talerens Méning ikke rigtigt. Og det er navnlig for at fremdrage dette Spørgsmaal, at han havde villet holde dette Foredrag. Flere økonomiske Forfattere fra forrige Aarhundrede udtalte saaledes, at Fremgangen i Landbruget var begyndt lidt efter Aarhundredets Midte, og dette fremgik ogsaa af forskellige statistiske Data, saaledes Ejendomsprisernes

Stigen, der begyndte allerede 1750. Landboreformerne blev derimod først ret paabegyndte fra 1788, og det varede flere Aartier, inden de vare gennemførte i større Omfang, og endnu længere, inden deres Virkning kunde vise sig igjennem Fremskridt i Landbruget, særlig gjaldt det om Reformen som Stavnsbaandets Løsning, der nærmest maatte have en moralsk Indvirkning og kun indirekte var et økonomisk Fremskridt. Selv en mere direkte Landboreform som Ophevelsen af Jordfællesskabet bragte i den første Tid mere Forstyrrelse end Fremgang.

Aarsagen til Landbrugets Fremgang laa et helt andet Sted, det var Konjunkturernes Bedring. Priserne paa Landbrugets Frembringelser begyndte at stige, derved forøgedes Landmandens Indtægter, og Forbedringer i Landbruget kunde nu betale sig. I Løbet af den sidste Halvdel af Aarhundredet blev Kornpriserne omtrent fordoblede, og Priserne paa de vigtigste animalske Produkter steg omtrent 50 %. Det er denne Prisstigning, der var den vigtigste Aarsag til Landbrugets Fremskridt, og den var tillige medvirkende til, at Landboreformerne blev lettere og hurtigere gennemført end ellers vilde have været muligt. Landboreformerne havde vel ogsaa allerede den Gang bidraget noget til Fremskridtene, især derved at de gjorde det muligt at røre sig mere frit og at forlade det gamle ikke længere tidsvarende Landbosystem, men primus motor til Bevægelsen laa et andet Sted. I Tiden fra 1750 til 1780 var Landboreformerne kun lige paabegyndt, mange Byrder som Stavnsbaandet og Hoveriet var da endnu mere trykkende end forhen, Skatterne vare højere end tilforn, Merkantilismens fordærlige Handelspolitik blev netop da ført ud til sin videste Konsekvens, Kvægpesten hærgede gjentagne Gange Landet, og desuagtet gik Landbruget i denne Periode fremad. Var ikke dette et Bevis paa, at der maatte være en stærk fremadrivende Kraft tilstede? Det var de stigende Priser paa Landbrugsprodukterne. Hovedvirkningen af Landboreformerne kom meget senere, det var den moralske Højnen af Bondestanden, der lidt efter lidt forøgede dennes Arbejds-

dygtighed og derved blev en af de vigtigste Aarsager til Landbrugets Fremskridt i dette Aarhundrede.

Landbrugets Fremskridt blev kun i ringere Grad hindret under Krigen 1807 til 1814, det vedblev til omtrent Aar 1818; der kommer nu en Standsning eller maaske en Tilbagegang, der varer i 10 Aar, og derefter atter en Opgang, der har vedvaret omtrent uafbrudt til vore Dage.

Husmændenes Kaar synes i forrige Aarhundrede ikke at have været forholdsvis saa ringe, de var neppe synderligt daarligere end Gaardmændenes, tildels endog bedre. Derom vidner forskellige i de nyere Godshistorier (især Hørsholms Historie) fremdragne Fakta og enkelte samtidige Forfatteres Udtalelser. Husmanden ydede kun lidet Hoveri, han havde fri Græsning til sine Kreaturer paa Overdrevene, frit Tørveskjær, og da alle Fødevarer havde en saa overordenlig ringe Værdi, var man ikke kneben med dem. Efter Jordens Udskiftning blev Husmændenes Stilling forbedret derved, at mange af dem fik udlagt Jordlodder, men de, der ingen Jord fik, blev ofte uheldigere stillede end før, thi Arbejdslønnen synes ikke at være stegen stærkere end Fødemidlernes Pris, og den fri Græsning og andre Begunstigelser bortfaldt lidt efter lidt.

Overpostmester **Petersen** havde ad Traditionens Vej særligt hørt tre Forhold nævne som Grunde til Opgangen i forrige Aarhundrede, nemlig: 1) Forbedringen af Vejene i den anden Halvdel af forrige Aarhundrede; 2) at vore Skibe ved den samme Tid forbedredes og vore Sømænds Kundskaber udvides, saa at Skibsfarten steg meget stærkt; 3) overhovedet en opadgaaende Aand hos den daværende Befolkning. Da Kristian den Sjette døde, hørte det religiøse Tryk op, der havde hvilet paa Befolkningen, der viste sig i det hele en friere Bevægelse, som ogsaa gjorde sig gjældende hos de større Landejendomsbesiddere.

Prof. **Falbe-Hansen** mente tværtimod, at Vejanlægene havde givet Anledning til et enormt Hoveri. Den friere Bevægelse, navnlig Ophævelsen af Naturaltienden og af Fællesskabet, havde ganske vist gjort nogen Gavn strax

— det var ikke hans Mening at benægte dette — men den havde ogsaa voldt Skade. Det gamle Hold paa Bønderne, som laa navnlig i Fællesskabet, opløstes; tidligere vare de paa ethvert Punkt bundne ved faste Normer f. Ex. med Hensyn til Driften, nu fik man Exempler paa, at Bønderne bleve helt vilde i Henseende til Driftsmaaden.

Professor **Scharling** mindede om, at Chaussearbejderne først toge deres Begyndelse ved Aaret 1793. Han var tilbøjelig til i sin Opfattelse at slutte sig til Foredragsholderen, men fremhævede kun endnu som et Punkt, som havde haft mest umiddelbar Virkning: Selvejendoms Indførelse, hvad der først skete paa Hørsholm og Bernstorff Godser og derefter paa Krongodserne.

I Anledning af en Ordvexling mellem Kontorchef **Rubin** og Foredragsholderen om Grundene til de opadstigende Priser, under hvilken der som Grunde nævnedes bl. A. Fjernelsen af forskjellige tilfældige Tryk og de herskende Krige, og under hvilken det hævdedes, at Frihedsbevægelsen, som da fandt Sted i hele Europa, utvivlsomt ogsaa havde haft sin Betydning for de Reformer, der gennemførtes her, fremhævede Professor **Scharling** endelig som endnu en Grund til de opadstigende Priser den stadig stigende Befolkningstilvæxt, som begynder fra den Tid, navnlig i Bybefolkningen, og endelig ogsaa Industriens Tiltagen. Fra 1774 toges Dampen i Brug af Industrien, ligesom der ved samme Tid fandt en betydelig Udvikling Sted af Væverier, Spinderier o. s. v.

Paa dette Møde afholdtes ogsaa den aarlige Generalforsamling. Den hidtilværende Bestyrelse (Professor Falbe-Hansen, Etatsraad Nationalbankdirektør Levy, Handelsbankdirektør Levy, Grosserer Oskar B. Muus og Professor Dr. Will. Scharling) gjenvalgtes.
